

Nailə FƏRHADOİZİ (MİRZƏYEVA)

AMEA Folklor İnstitutu

E-mail: abilova.nailya@mail.ru

ORCID: 0009-0009-8840-8396

<https://doi.org/10.59849/2309-7949.2024.4.125>

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCAN FOLKLORU

*Xalq gərək daim öz kökünü xatırlasın,
tarixini öyrənsin, milli mədəniyyətindən, elmindən heç vaxt ayrılmasın!*
Heydər ƏLİYEV

Açar sözlər: Heydər Əliyev, Azərbaycan, folklor, sərəncam, Azərbaycan mədəniyyəti, mərasim, bərpa, mədəni irs

Summary

Naila Farhadgizi (Mirzayeva)

Heydar Aliyev and Azerbaijani folklore

Heydar Aliyev's socio-political activity is not only the management of the state, the carry out of the correct foreign and inner policy, etc. was not built on it, but also connected with the culture of the people, the restoration of the lost cultural heritage. From this point of view, numerous examples of Azerbaijani folklore that have survived centuries - daily ceremonies, ashig literature, folk lyrics – gained their historical freedom as a result of the care of the wise men of the country. The wounds inflicted by the Soviet political regime on our folklore culture – forbidden rituals, the legacy of hand craftsmen who were victims of repression, etc. namely H.Aliyev's activity as a citizen and public figure has been restored. The monuments of material culture, folklore ensembles as a memory of spiritual heritage, ashig nights, monuments erected to the respect of folk poets, scientific conferences and anniversaries held are a vivid example of the appreciation of the National Leader for folklore and historical memory of the people.

Key words: Heydar Aliyev, Azerbaijan, folklore, order, Azerbaijani culture, ceremony, restoration, cultural heritage

Резюме

Найля Фархадкизи (Мирзаева)

Гайдер Алиев и Азербайджанский фольклор

В статье рассказывается об общественно-политической деятельности Г.Алиева, которая касалась не только управлением государством, но и проведением правильной внешней и внутренней политики и т.д. его деятельность была связана с восстановлением народной культуры и утраченного культурного наследия. С этой точки зрения существуют многочисленные примеры азербайджанского фольклора, уходящие в глубь веков – бытовые обряды, любовная литература, народная лирика и т. д. благодаря усилиям мудрого старца, он вновь обрел свою историческую свободу. Раны, нанесенные советским политическим режимом нашей фольклорной культуре, запретным обрядам, наследию народных мастеров, ставших жертвами репрессий, и т. д. она была восстановлена в период деятельности Г.Алиева как гражданина и общественного деятеля. Памятники материальной культуры, фольклорные ансамбли, являющиеся реликтом духовного наследия, вечера ашугов, бюсты, воздвигнутые в честь местных поэтов, проводимые научные конференции и юбилеи – яркий пример бережного отношения великого вождя к фольклору и исторической памяти народа. .

Ключевые слова: Гейдар Алиев, Азербайджан, фольклор, Азербайджанская культура, обряд, восстановление, культурное наследие

Xalqımızın gözəl bir el misalı var, dəyərli insan vəfat edəndə deyərlər: “Elə insanlar var ki, evdən yox, eldən gedir”. Heydər Əliyev məhz eldən gedən insan oldu. O, 1969-cu ildə hakimiyyətə gələndə yalnız bir amalı var idi, Azərbaycan çiçəklənsin, maariflənsin, bütün dünyaya öz inkişafı ilə səs salsın. H.Əliyev çalışırdı ki, bu inkişaf həyatımızın bütün aspektlərində olsun, elmin, təhsilin, mədəniyyətin hər sahəsində özünəməxsus yer tutsun. Buna nail olmaq üçün o, var gücü ilə çalışdı. O, Azərbaycanın bütün sahələrdə böyük uğur qazanmasında misilsiz xidmətlər göstərən dahi şəxsiyyət olmuşdur.

Azərbaycanın Ümummilli Lideri H.Əliyev müxtəlif sahələrdə olduğu kimi, Azərbaycan mədəniyyətini və elmini də həmişə diqqət mərkəzində saxlamış, mədəni irs və dəyərlərin qorunması sahəsində böyük işlər görmüşdür. H.Əliyev hər şeydən öncə Azərbaycanın maddi və mənəvi irsinin tarixiliyinin qorunması və bərpasına əmək sərf etmiş, xüsusilə folklorumuzun təbliğ və tədqiqinin qayğısına qalmışdır. Xalq məişətinə, tarixə, etnoqrafiyaya bağlı şifahi irsin yazıya alınması, müxtəlif tədbirlərdə canlandırılması və s. Sovet siyasi rejimindən sonra daha da sürətləndirilmiş, bu istiqamətdə H.Əliyev başda olmaqla dövlətin maliyyə dəstəyi ilə yeni layihələr həyata keçirilmişdir.

“Sovet hakimiyyətinin ilk onilliklərində sadə, zəhmətkeş xalqa məxsus mənəvi mədəniyyətin əsas göstəricisi kimi şifahi xalq ədəbiyyatının toplanması, nəşri və tədqiqi işinə xüsusi əhəmiyyət verilsə də, mövcud ideoloji sistemə xidmət məqsədi daşmışdır. Folklora sinfilik baxımından yanaşılmış. istismarçı siniflərin ifşası, əzilen sadə xalqın onlara kin və nifrəti, eləcə də mübarizəsi həm nəşr, həm də tədqiq işlərində ön plana çəkilmişdir. Heydər Əliyevin Azərbaycan Respublikasının siyasi rəhbəri vəzifəsinə gəlməsi, bir çox başqa sahələrlə yanaşı, milli mədəniyyətimizlə bağlı elmi və mədəni təşkilatı fəaliyyətin canlanmasına səbəb oldu. Memarlıq, xalçaçılıq, xalq musiqisi, folklor və etnoqrafiya kimi ən müxtəlif istiqamətləri cəmləşdirən milli-mənəvi dəyərlər kompleksi xatırlanan mərhələdən etibarən əlahiddə qayğı və diqqətlə əhatələnməyə başlamışdı. Sözügedən illərdən başlayaraq milli ruhun güclənməsi, vətənpərvərlik, azərbaycançılıq ideyalarının qüvvətlənməsi nəzərəcarpacaq bir dalğalanma yaratdı. Öndərliyi ilə həyata keçirilən bu ilkin tərpəniş uzunmüddətli bir mübarizə və mücadilənin əsasını qoyaraq, öncə Azərbaycan ziyalılarını, daha sonra bütün xalqı strateji məqsədlər üçün səfərbər etdi” [Qasımlı, 2010: 3-4].

Heydər Əliyev mənəvi dəyərlərimizin qorunması uğrunda mübarizə aparmışdı. Xalq mərasimləri ölkə rəhbərinin qayğısı nəticəsində daha aşkar və elliklə qeyd olunmağa başlamışdı. Milli mətbəx, geyim, musiqi mədəniyyətimizin, ilkin təsəvvür və düşüncələrin qorunduğu Novruz bayramı xüsusilə öz əvvəlki coşğunluğu ilə meydanlara daşınmışdır. Bu istiqamətdə Heydər Əliyev deyirdi: “Novruz hər bir azərbaycanlı üçün əziz bir bayramdır. Bu hər bir insanın, hər bir vətəndaşın bayramıdır. Ulu babalarımızdan əsrlərdən-əslərə keçib gəlmiş əziz bayramdır. Əsrlər boyu Novruz Azərbaycan xalqı üçün barış və saf niyyətlər bayramı olmuşdur. Bu bayram həm millət, həm xalq, həm də dövlət bayramıdır. Bu bayramı başqa bayramlardan fərqləndirən cəhət bundan ibarətdir. Bayram bizim ən qədim bayramımızdır. O, xalq bayramıdır. Novruz bayramı həmişə xalqımızı

birdləşdirən, bir yerə yığan, insanları bir-birilə barışdıran bayram olubdur. Novruz bayramı bizim xalqımızın qədim milli bayramıdır. Novruz bayramı hər bir azərbaycanlının qəlbinin bayramıdır. Bizim müstəqil Azərbaycan torpağının, Azərbaycan Respublikasının bayramıdır” [Əliyev, 2008: 171-173]. H.Əliyevin bayramla bağlı təəssüratlarından da göründüyü kimi o, bir el ağsaqqalı, müdrik kimi xalq bayramının mahiyyəti, məzmun və funksiyasını ayrıca vurğulamış, el-obanın birliyində sülh və barışın qorunmasını irəli sürmüşdür.

Xalq mərasimləri sırasında müqəddəs dinin dayaqlarına bağlı olan “Qurban”, “Ramazan” bayramlarının da elliklə keçirilməsi, dövlət rəsmilərinin də iştirakının təşkil edilməsi əvvəlki siyasi rejimin qoyduğu qadağaların tamamilə darmadağın edilməsi demək idi. H.Əliyev bu sahədə nəinki dini bayramların bərpasını diqqət mərkəzində saxlamış, məscid və minarələrin təmiri, xalq üçün açılmasını da təmin etmişdir.

Sovet siyasi rejiminin xalq üçün yaratdığı təhlükələrdən biri də folklor yaddaşının, folklor mühitinin darmadağın edilməsi, yaxud siyasiləşdirilməsi idi. Bu yanaşma Azərbaycan folklorunu, mənəvi irsini sıradan çıxarmaqla onun gələcəyə ötürülməsinin qarşısını almaq idi.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, “1970-ci illərə qədər sovet rejiminin Azərbaycan folkloruna və folklorşünaslığına münasibəti xüsusi sərtliyi ilə seçilmişdir. 1930-cu illərdə folklorşünaslarımızdan bir çoxunun repressiya olunması, 1950-ci illərdə “Kitabi-Dədə Qorqud”un öyrənilməsinə “xalqlar dostluğuna xələl gətirmək və feodalların, aristokratların zövqünü ifadə etmək” adı ilə qadağa qoyulması və sonralar eposu 1950-ci ildə Bakıda çap etdirdiklərinə görə H.Arslı və M.H.Təhmasibə təzyiq göstərilməsi dediyimiz sərt münasibəti sübut edən faktlardır. Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi ilk zamanlardan etibarən folklor və folklorşünaslığa münasibət müsbət mənada dəyişmişdir. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası əməkdaşları 1970-80-cı illərdə “Kitabi-Dədə Qorqud”, “Koroğlu” eposlarını, eləcə də Azərbaycan məhəbbət dastanları, nağıllar, qaravəllilər, lətifələr, atalar sözləri, bayatılar, əfsanə və rəvayətlərdən ibarət topluları təkrar-təkrar nəşr etdirmişlər. O illərdə M.H.Təhmasib, M.Seyidov, İ.Abbaslı və b. alimlərimizin folklorşünaslıq sahəsində sanballı elmi əsərləri ortaya çıxmışdır” [İmanov, 2013: 11-12].

Ulu öndərimizin siyasi fəaliyyəti dövründə Azərbaycanın milli-mənəvi dəyərlərinə və zəngin folkloruna, xalq yaradıcılığına, tarixi mirasımız olan “Dədə Qorqud”, “Koroğlu” dastanlarına daim xüsusi diqqət və qayğı göstərilmiş və bu qiymətli irsin qorunmasına və beynəlxalq səviyyədə tanınmasına çalışılmışdır. Heydər Əliyev xalqın bayram və mərasimlərində iştirak edir, adət-ənənələrimizin – mənəvi tariximizin unudulmaması üçün mühüm siyasi qərarlar qəbul edirdi. Ümummilli lider xalqın minillərdən gələn qədim yaradıcılıq sərvətini öncə özü bir ziyalı, bir vətəndaş kimi qəbul edir, daha sonra rəhbər səlahiyyətlərindən istifadə edərək, onun qorunub gələcək nəsillərə çatdırılması vəzifəsini beynəlxalq səviyyədə həyata keçirirdi. Belə ki, 1999-cu ildə YUNESKO-nun xətti ilə “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanının 1300 illiyinə həsr olunmuş beynəlxalq simpoziumun Azərbaycanda keçirilməsi haqqında dövlət fərmanı ümummilli lider Heydər Əliyevin milli-mənəvi dəyərlərimizə həm siyasi lider kimi, həm də vətəndaş münasibətini

ifadə edir. Bu tədbirin məhz Azərbaycanda keçirilməsi, Azərbaycan mədəniyyətinin təbliğinə xidmət edərək beynəlxalq mədəni ictimaiyyətlə yeni əməkdaşlıq formalarının bərqərar olmasına gətirib çıxarmışdır. Ümumiyyətlə, ulu öndərin milli-mənəvi dəyərlərimizlə bağlı qərarları, fərmanları və bu rəsmi sənədlərin icrasında şəxsən iştirakı həmişə aktualdır. Heydər Əliyev vətəninə ürəkdən sevən azərbaycanlı idi, onun mədəniyyətə, ədəbiyyata qayğısı bu sahəni daim öz himayəsi altına alması hamının gözü qarşısında baş verirdi. Heydər Əliyev Azərbaycanın bütün sahələrdə böyük uğur qazanmasında misilsiz xidmətlər göstərmiş dahi şəxsiyyət idi.

Heydər Əliyevin fəaliyyəti dövründə unudulan şairlərin əsərləri işıq üzünə görmüş, onlar dövlət tərəfindən qiymətləndirilmişdir. Füzuli, Nəsimi, Xaqani, Xətai, Vəqif, Sabir, C.Məmmədquluzadə kimi dahi klassiklərimizin irsi həmişə diqqət mərkəzində saxlanılmışdır. Azərbaycanın dahi şairi Nəsiminin 850, Füzulinin 500 illik yubileylərinin qeyd olunması və beynəlxalq aləmdə tanınması H.Əliyevin təşəbbüsü ilə həyata keçirilmişdir. O deyirdi: “Çoxəsrlilik tariximizdə xalqlarımızı yaşadan, qoruyan və bugünkü günlərə gətirib çıxaran amillərdən biri, ola bilər ki, ən əsası, bizim mədəniyyətimiz, ədəbiyyatımız, deməli, şairlərimiz, yazıçılarımızdır” [Novruzov, 2007:19].

Heydər Əliyev dərin müşahidəçilik qabiliyyəti ilə elmi prinsiplərə söykənən tədbirlərə xüsusi önəm verirdi. O alimə, elm xadiminə, ziyalı təfəkkürünün formalaşmasında xidmətləri olan insanlara, onların geniş yaradıcılıq araşdırmaları üçün şərait yaradılmasına çalışırdı. H.Əliyev elmi inkişafı ilə bağlı çıxışlarının birində demişdir: “ Hər bir alim qiymətlidir. Hər bir elm xadiminin yaratdığı elmi əsərlər özünəməxsus qiymət alır. Ancaq nəzəriyyəni təcrübə ilə birləşdirən, nəzəri fikirlərini tətbiq edə bilən və onlardan əməli nəticə götürən, cəmiyyətə, ölkəyə, xalqa konkret fayda gətirən insanlar alimlərin arasında xüsusi yer tutur” [Əliyev, 2009: 176]

Repressiya qurbanı olan folklorşünas alim Hənəfi Zeynallının əfsanə, nağıl, dastanlar və s. kimi xəzinəmizin toplanması və zənginləşməsində böyük xidmətləri olmuşdur. Başqa bir repressiya qurbanı olan Yusif Vəzir Cəmənzəminli, görkəmli folklorşünas, folklor tədqiqatçısı kimi tanınmış, folklorun toplanması, nəşri problemləri və s. ilə davamlı şəkildə məşğul olmuşdur. Yusif Vəzir Cəmənzəminli xüsusilə xalq nağıllarını dərinləndirən, öyrənən və nəşr etdirən folklorşünaslarımızdan biri olmuşdur. Yuxarıda qeyd etdiyimiz və adını çəkmədiyimiz repressiya qurbanlarının tarixin qaranlıq səhifələrində saxlanılan onlarca tədqiqatları, yarımçıq qalmış əsərləri məhz H.Əliyevin imzası ilə bəraət qazanmış, yəni dən çap edilmişdir.

1969-cu ildə Heydər Əliyev Azərbaycana rəhbər təyin olunur və qısa bir zamanda Azərbaycan folkloruna önəm verməklə, xüsusilə aşıq yaradıcılığına böyük diqqət yetirir. Həmin ildə Heydər Əliyevin göstərişi ilə Aşıq Şəmşirin kitabları nəşr edilir, 80 illik yubileyi qeyd olunur. Ulu öndər 2003-cü ildə Aşıq Şəmşirin 110 illik yubiley tədbirinin təntənəli şəkildə keçirilməsi haqqında fərman imzalayır. 1 dekabr 2023-cü ildə isə aşığın 130 illik yubileyi tək Azərbaycanda deyil, uzaq Vyanada da qeyd edilir. Bu tədbir Vyanada Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzi tərəfindən təşkil edilir. Mərkəzin rəhbəri Leyla Qasımova deyir: “Tarixi uzun əsrlərə dayanan və 16-cı əsrdə Miskin Abdaldan başlayan söz-sənət ailəsində dünyaya göz açan Aşıq Şəmşir hələ gənc yaşlarından Azərbaycan aşıq sənətinin la-

yiqli davamçısına çevrilmiş, milli folklor xəzinəmizi öz səsi, sözü və ifası ilə zənginləşdirmişdir.” Tədbirdə Aşıq Şəmşirin nəvəsi Cavid Qurbanov da ailəsi adından çıxış edərək bildirib ki, 30 il bundan əvvəl işğal nəticəsində Aşıq Şəmşir və onun atası Ağdabanlı Aşıq Qurbanın əlyazmaları Kəlbəcər rayonunda məhv edilmişdir. Lakin ölkə başçısı, ali baş komandan, ulu öndərin layiqli davamçısı İlham Əliyevn rəhbərliyi ilə Azərbaycan ordusu işğalda olan bütün ərazilərimizi azad etdikdən sonra Dədə Şəmşirin doğma yurdu Kəlbəcər azad olunmuş, görkəmli sənətkarın ruhu dinclik tapmışdır [azertag.az/xəbər/vyanada_asiq_semsirin_anadan_olmasinin_130_illik_yubileyi].

Heydər Əliyevin hakimiyyəti dövründə tarixi “Aşıq Pəri” məclisi yenidən bərpa edilir, müasir qadın aşığılarımız yenidən bir araya toplanır. “İrs”, “Gülüstən”, “Yallı” və s. xalq kollektivləri yaradılır, televiziya da milli ruhlu “Bulaq” və “Ozan” verilişləri açılır. Saz bayramının, folklor festivalının keçirilməsi milli kökə, milli dəyərlərə qayıdışın bariz ifadəsinə çevrilir.

“İrs” folklor ansamblı “1979-cu ildə fəaliyyətə başlamışdır. Aşıq musiqisini, qədim xalq mahnılarını, xalq oyun və tamaşalarını repertuarına daxil edən “İrs” ansamblı tez bir zamanda ölkədə və ondan kənarda populyarlıq qazanmışdır. Unudulmaz xalq mahnılarımızın xalq çalğı alətlərimizdə ifası, xalq oyunları və meydan tamaşaları bu ansambl tərəfindən həyata keçirilirdi. 1994-cü ildə “Folklor sarayı” Elmi-Mədəni Mərkəzi (indiki Folklor İnstitutu) AMEA-nın tərkibinə daxil edildi.

Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra H.Əliyev azərbaycançılığı milli dövlətimizin əsas ideologiyası elan etmişdir. Dünya azərbaycanlılarının I qurultayının təşəbbüskarı olan H.Əliyev həmin qurultaydakı məşhur nitqində (10 noyabr 2001-ci il) azərbaycançılığın əsas prinsiplərini bəyan etmiş və bu məramı bütün dünya azərbaycanlılarını birləşdirən başlıca ideya kimi səciyyələndirmişdir. H.Əliyev milli ideologiyayı, milli dövlətçilik ənənələrimiz və tarixi keçmişimizlə bağlı olmasını mühüm bir şərt kimi irəli sürmüşdür: “Milli ideologiyamız tarixi keçmişimizlə, millətimizin adət ənənələri ilə, xalqımızın, dövlətimizin bu günü və gələcəyi ilə bağlı olmalıdır” [İmanov, 2013:14-15].

“Heydər Əliyev müstəqil Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçildikdən bir az sonra 1994-cü ildə Azərbaycan folklorşünaslığı üçün yaddaqalan hadisə baş vermiş. AMEA-da xüsusi statuslu qurum – “Folklor Sarayı” Elmi-Mədəni Mərkəzi yaradılmışdır. Folklorun toplanması, tədqiqi və qorunması işinin yüksəldilməsi, elmi tədqiqatların əlaqələndirilməsi və konkret problemlərə yönəldilməsi sahəsində mərkəz xeyli iş görmüşdür. Bu işlərin ən yaddaqalan faktlarından biri çoxcildli “Azərbaycan folkloru antologiyası”nın nəşrə başlaması olmuşdur. 1999-cu ildə həmin seriyadan İraq-türkman folklor örnəkləri, 2000-ci ildən sonra Göyçə, Şəki, Muğan, Qarabağ, Gəncəbasar və b. bölgələrin folklor örnəkləri ayrıca kitab halında çap edilmişdir. İndi bu silsilədən topluların sayı 23-ə çatmışdır [İmanov, 2013:16].

Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqları xalqımızın ən yaralı mövzusu olmuşdur. Gözəl Şuşamızın, Qubadlımızın, Zəngilanımızın, Laçınımızın tarixi abidələri düşmən tərəfindən dağıdılmış, məhv edilmişdir. H.Əliyev Qarabağla bağlı deyirdi: “Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqlarının azad edilməsi üçün bütün im-

kanlardan istifadə edirik, edəcəyik və işğal olunmuş torpaqlar nəyin bahasına olursa, olsun, azad ediləcək” [Əliyev, 2002: 23].

H.Əliyevin layiqli davamçısı prezident İlham Əliyevin 2021-ci il 7 may tarixli sərəncamı ilə Şuşa şəhəri ölkənin Mədəniyyət paytaxtı elan edilmişdir. Bu sərəncamla Vaqif poeziya günləri və “Xarıbülbul” festivalı da bərpa olunmuşdur. 2021-ci il mayın 12-14 də Şuşa şəhəri Ermənistanın işğalından azad olunandan sonra ilk dəfə V Xarıbülbul Beynəlxalq Folklor Festivalı baş tutmuşdur. Festivalın açılışında Azərbaycan Respublikasının prezidenti İlham Əliyev və birinci vitse-prezident Mehriban xanım Əliyeva, mədəniyyət, ictimaiyyət xadimləri, xarici qonaqlar da iştirak etmişdir.

Qeyd edək ki, “Xarıbülbul “beynəlxalq musiqi festivalı məşhur xanəndə Seyid Şuşinskiyin 100 illik yubileyi ilə əlaqədar 1989-cu ildən keçirilməyə başlamışdır. Festival hər il may ayında Yaponiya, ABŞ, Türkiyə, Almaniya, İsrail, İtaliya, İspaniya, Avstriya, Əfqanıstan kimi ölkələrin və SSRİ respublikalarının iştirakı ilə qeyd edilmişdir. Qarabağ münaqişəsinin başlaması və Şuşa şəhərinin işğal olunması ilə festivalın keçirilməsi mümkün olmamışdır. Sonuncu festival 1992-ci ilin may ayında qısa müddətdə Ağdamda keçirilmişdir.

Şuşa şəhəri bərpa olunduqdan sonra isə 2023-cü ildə TÜRKSÖY-a daxil olan ölkələrin iştirakı ilə keçirilmiş, 2024-cü ildə isə İCESCO-ya üzv ölkələr bu festivalda iştirak etmişdir.

H.Əliyev görkəmli dövlət xadimi, vətənpərvər insan, müdrik el ağsaqqalı olmaqla bütün ömrü boyu Azərbaycan xalqının tarixi mədəniyyətinin qorunması, təbliğ və tədqiqinin qayğısına qalmış, bu işi ictimai fəaliyyətinin əsas istiqamətinə çevirmişdir. Mədəni irsimizin təzyiqlərə məruz qaldığı bütün tarixi dövrlərini üzə çıxaran H.Əliyev bununla da xalqın keçmişi, inancı, maddi və mənəvi varlığının yeni dövrə qovuşmasında böyük bir vəzifəni yerinə yetirmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Əliyev, H. Müdrik fikirlər. I kitab : Dövlətçilik, müstəqillik və demokratiya haqqında: iyun 1993, oktyabr 1998. Bakı: Çarşıoğlu, - 2008. – 399 s.
2. Əliyev, H. Müdrik fikirlər. II kitab : Dövlətçilik, müstəqillik və demokratiya haqqında: oktyabr 1998, oktyabr 2003. Bakı: Çarşıoğlu, 2009. 415 s.
3. Əliyev, H. Müstəqilliyimiz əbədidir, – X kitab. Bakı: Azər nəşr, – 2002.
4. İmanov, M. Heydər Əliyev irsi və Azərbaycan folklorşünaslığının aktual problemləri. Elminizin ideya mənbəyinə çevrilən irs. Bakı: Nurlan, – 2013. – 192 s.
5. Qasimli, M. Heydər Əliyev və Azərbaycan folkloru // Ozan dünyası – 2010. № 2.
6. Novruzov, T. Heydər Əliyev və ədəbiyyat məsələləri. Bakı: ADPU mətbəəsi, – 2007. 400 s.
7. azertag.az/xəbər/vyanada_asiq_semsirin_anadan_olmasinin_130_illik_yubileyi

